

De ce mai citim studiul *Fascismul* de Petre Andrei sau jocurile puterii și experiențele insecurității

(Why do we still read the study *Fascism* by Petre Andrei or
the power games and experiences of insecurity)

Anton CARPINSCHI

Abstract

Apparently rhetorical, the question in the title of this essay is an appeal to democratic thinking that today, amid the military invasion of Ukraine by the neo-fascist Putinist regime, is faced with a terrible sense of insecurity. Responding to this appeal, the present essay proposes, as a posthumous tribute to the anti-fascist democratic thinker Petre Andrei, a self-reflexive-therapeutic exercise for exploring the feeling of insecurity in a political world increasingly insecure.

Keywords: self-reflexive-therapeutic exercise; the parts and the whole in the horizon of power; political metabolism of society; power games and insecurity feeling

Publicat în patria fascismului,

Fascismul de Petre Andrei trece încă odată proba timpului

Dacă accesăm site-ul editurii *Pensa MultiMedia* din Lecce, la rubrica *Ultime uscite* (anul, 2022) putem citi, sub titlul *Sguardi dall'Est. Petre Andrei e il Fascismo*, următoarea prezentare: „Volumul traduce, pentru prima dată în limba italiană, studiul *Fascismul* de Petre Andrei, unul dintre intelectualii români de frunte din prima jumătate a secolului al XX-lea. Volumul este însoțit de alte studii care contextualizează activitatea științifică și politică a filosofului într-o fază istorică zbuciumată a României din perioada interbelică”¹. Editat de Sabin Drăgulin și Angelo Chielli, volumul reunește studiul *Fascismul* (publicat inițial în revista de sinteză culturală *Minerva*, nr 2/1927), cele două *Scrisori de adio* ale lui Petre Andrei către soția și fiii săi, contribuțiile specialiștilor semnate de Doru Tompea, Sorin Bocancea, Daniel Șandru și, bineînțeles, Sabin Drăgulin și Angelo Chielli. Traducerea în limba italiană a fost realizată de doamna Ioana Cristea Drăgulin.

În ceea ce privește contribuțiile specialiștilor, remarc prezentarea documentată a vieții profesionale și politice a lui Petre Andrei (Doru Tompea); analiza și diagnosticarea studiului *Fascismul* drept „un avertisment științific pentru o societate surdă” (Sorin Bocancea); caracterizarea operei lui Petre Andrei ca „un alt mod de a gândi politica în perioada interbelică” (Daniel Șandru); radiografia extremei drepte în România modernă (Sabin Drăgulin). O „privire dinspre vest” îndreptată spre Petre Andrei ca „interpret al fascismului” italian întregește perspectiva cititorului asupra volumului (Angelo Chielli). Împreună cu autorii amintiți pot spune că studiul *Fascismul* conceput de Petre Andrei acum un secol impresionează prin analiza realistă și potențialul previzional al unui gânditor cu profunde convingeri democratice. Echilibrat și bine structurat, studiul *Fascismul* deschide, astfel, noi orizonturi de explorare cercetătorilor lumii de astăzi. Omagiu postum gânditorului democrat antifascist Petre Andrei, acest eseu propune, la rândul său, un exercițiu autoreflexiv-terapeutic de explorare a sentimentului de insecuritate într-o

¹ Sabin Drăgulin, Angelo Chielli (a cura di), *Sguardi dall'Est. Petre Andrei e il Fascismo* (Priviri dinspre est. Petre Andrei și *Fascismul*), Traduzione dal romeno di Ioana Cristea Drăgulin, Pensa MultiMedia Editore, Lecce, 2022.

lume tot mai nesigură.

Noi orizonturi ale explorării: sentimentul insecurității politice într-o lume tot mai nesigură

Recenta apariție a studiului *Fascismul* în limba italiană mi-a readus în minte o mai veche întrebare: „de ce mai citim, oare, acest studiu după aproape o sută de ani de la publicare? De ce mai simțim, astăzi, nevoia revenirii la scrierile politice ale lui Petre Andrei? Este vorba, în fond, despre validarea operei unui gânditor democrat prin cea mai autentică probă: *proba timpului*. Două argumente – *sentimentul insecurității politice* și *potențialul ideatic*, ambele prezente în gândirea lui Petre Andrei – mă îndreptătesc să consider că studiul *Fascismul* poate inspira noi explorări în lumea tot mai nesigură a zilelor noastre. Provocată de creșterea pericolului ascensiunii forțelor nedemocratice, explorarea sentimentului insecurității politice solicită, într-o lume tot instabilă și imprevizibilă, reflecții și remedii securizante. Faptul că – potrivit unui *Raport* recent al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) privind securitatea umană – 6 din 7 persoane sunt afectate de insecuritate nu poate decât să întărească argumentele anterioare². Îngrijorările și nesiguranța generate de situația politică globală și amenințările neototalitarismelor de inspirație fascistă (putinismul), fundamentalist-teocratică (islamismul radical), remanent-comunistă (China, Coreea de Nord,) întrețin, la rândul lor, sentimentul insecurității personale și colective.

Atunci când, căutând propriul nostru rost în desfășurarea politică a lumii, simțim cum ne cuprind temerile și neliniștile, îngrijorările și nesiguranța, ne putem gândi la un *exercițiu autoreflexiv pentru explorarea și diminuarea sentimentului insecurității politice*. Diferit, dar mereu împletindu-se cu *sentimentul insecurității umane* – acel sentiment de neliniște și îngrijorare existențială generat de limitele și vulnerabilitățile omenești în fața necunoscutelor universului, vieții și morții, bolilor și dezastrelor naturale – sentimentul insecurității politice apare atunci când începem să resimțim, ca pericol în plan personal și colectiv, schimbarea ordinii sociale și politice prin modificarea raporturilor de putere. Perspectiva prodemocratică în care este conceput acest eseu mă orientează, însă, spre un sens mai precis pentru termenul „sentimentul insecurității politice”. Am în vedere, așadar, neliniștile și îngrijorările pe care le resimțim atunci când instituțiile și modelele comportamentale civico-democratice erodate de propriile deficiențe funcționale sunt destabilizate/eliminate sub presiunea forțelor nedemocratice. În formele sale grave – proprii nazismului, fascismelor, neofascismelor, comunismului remanent, fundamentalismului islamic și oricăror manifestări politice extremiste, xenofobe și obscurantiste – sentimentul insecurității politice se identifică adesea, în mod dramatic, cu sentimentul insecurității umane.

În această lume tot mai nesigură și imprevizibilă resimt, ca observator participant, nevoia explorării și diminuării sentimentului de insecuritate politică. Să începem cu următorul exercițiu: închidem ochii și vizualizăm clădirea școlii în care am făcut clasele primare. Această experiență retrospectivă ne aduce în fața ochilor minții o imagine care se substituie școlii așa cum am vedea-o la fața locului. Aceasta este o *imagine mentală*. Într-o manieră similară, *experiențele trăite în diferite situații de insecuritate politică ne ajută să configurăm imagini mentale situaționale care facilitează explorarea sentimentului insecurității politice și accesul la căile diminuării acestuia*. Personal, prin trăirea unor asemenea experiențe perceptive de-a lungul timpului, am ajuns în situația de a configura *trei imagini mentale* prin succesiunea cărora voi explora sentimentul

² *** „6 din 7 persoane sunt afectate de insecuritate, potrivit unui raport global PNUD”, în *Ziarul de gardă*, 9 februarie 2022, disponibil la <https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/6-din-7-persoane-sunt-afectate-de-insecuritate-potrivit-unui-raport-global-pnud/>, accesat la 20 mai 2023.

insecurității politice și posibilele căi ale diminuării acestuia.

Care sunt, așadar, cele trei imagini mentale ale sentimentului insecurității politice din perspectiva acestui exercițiu autoreflexiv-terapeutic? Prima imagine mentală ne ajută să înțelegem *cum*, pe fondul războiului și al „naționalismului etatist integral”, apare sentimentul insecurității politice. Imaginea următoare propune *jocul părților și întregului în orizontul puterii*³, *drept o imagine mentală a metabolismului politic al societății*. O asemenea imagine globală și nepersonalizată a metabolismului politic al societății îi apare observatorului participant drept *scena-cadru* pentru manifestările sentimentului de insecuritate politică. Schimbând perspectiva în căutarea unei terapii securizante, a treia imagine mentală este focalizată pe *explorarea personalizată a jocurilor puterii și experiențele insecurității*. Apelând la *memorie și narativul autobiografic* mă voi referi la unele situații de viață în care am încercat diminuarea sentimentului insecurității politice prin transpunerea mentală în stări de insecuritate prin care au trecut rude, cunoscuți sau anumite personalități. Mă voi referi, de asemenea, și la unele situații de trăire directă a sentimentului insecurității politice și diminuare a acestuia prin antrenarea propriei rezistențe psihice, educarea intelectului și cultivarea spiritului. În continuare, voi explora sentimentul insecurității politice prin succesiunea celor trei imagini mentale.

Prima imagine mentală. Cum apare sentimentul insecurității politice

Încă din primele rânduri ale eseului *Fascismul*, putem citi o caracterizare precisă a circumstanțelor apariției totalitarismelor în secolul al XX-lea. „Războiul mondial, izvorât (...) din motive economice din antagonismul capitalist al marilor puteri, a avut urmări considerabile pentru viața statelor și a creat condiții prielnice pentru lupta economică și politică dintre clase. De acest război european se leagă apariția bolșevismului și a fascismului. E adevărat că în primul rând structura societății rusești și a celei italiene a determinat curente menționate mai sus, dar nu e mai puțin just că războiul le-a favorizat realizarea practică și a ajutat răspândirea și dezvoltarea lor. (...). Învingători și învinși fără deosebire, toți au avut de suferit de pe urma războiului, căci, «războiul nu a făcut mai bogați și mai fericiți nici pe învingători»⁴. Dar, dacă „războiul nu a făcut mai bogați și mai fericiți nici pe învingători”, atunci cine a avut de câștigat de pe urma războiului? Răspunsul lui Petre Andrei este imediat și precis. Așa cum „bolșevicii recunosc că războiul european a fost o fericită împrejurare – pentru ei – care a favorizat stabilirea regimului sovietic în Rusia (...) Tot așa ocazionat de război a fost și fascismul”⁵. Mai precis, din rândurile țăranilor, muncitorilor, studenților, intelectualilor – categoriile socio-profesionale dezavantajate după terminarea Primului Război Mondial – s-a alcătuit baza de recrutare a membrilor și cadrelor Partidului Național Fascist înființat în Italia în anul 1921 de Benito Mussolini.

Și totuși, nu putem să nu remarcăm că războiul s-a dovedit până la urmă o carte necâștigătoare pentru regimurile totalitare. Italia fascistă, Germania nazistă, Japonia imperialistă au fost marile perdante ale celui De-al Doilea Război Mondial. Nici Uniunea Sovietică, marea

³ Prima versiune a paradigmei *Părțile și Întregul în orizontul Puterii* a apărut în limba engleză cu titlul, *The part, the whole and the paradigm of totalitarianism* în, Anton Carpinski, *Contemporary Political Doctrines. A Typological Synthesis*, „Al. I. Cuza” University Press, Iași, 1991, pp. 96-99; de asemenea, în limba română, cu titlul, *Partea, întregul și paradigma totalitarismului în, Doctrină politică contemporană. Tipologii, dinamică, perspective*, Editura Moldova, Iași, 1992, pp. 150-155. Versiuni revizuite ale acestei paradigme au mai apărut în *Sfera politicii*, nr. 160, 2011 și ca prefață, *Democrație și totalitarism sau Partea și Întregul în jocurile Puterii* în volumul, *Democrație și totalitarism în Europa secolului XX*, coordonator Ioana Drăgulini, Editura Muzeul Național Cotroceni, București, 2022.

⁴ Petre Andrei, *Fascismul*, Editura Neuron, Focșani, 1995, pp. 5-6.

⁵ *Ibidem*, p. 6.

câștigătoare la sfârșitul celui De-al Doilea Război Mondial, nu a supraviețuit falimentului propriului sistem economico-social comunist precipitat, în mare măsură, de imensele pierderi umane și materiale resimțite în urma invadării militare dezastruoase a Afganistanului. Este adevărat, crizele social-politice declanșate pe fondul marilor pierderi pricinuite de războaie favorizează ascensiunea la putere a persoanelor, mișcărilor și partidelor extremiste darnice în „soluții salvatoare” și promisiuni demagogico-populiste. Dar tot atât de adevărat este că, instaurate pe valul promisiunilor demagogice și populiste, regimurile totalitare nu au fost capabile să gestioneze pe termen mediu și lung nici problemele războiului, nici proiectele unei dezvoltări social-economice sustenabile și nici sentimentul de insecuritate cuibărit în sufletele oamenilor.

Recitind considerațiile lui Petre Andrei despre circumstanțele favorabile instaurării dictaturii fasciste în Italia la sfârșitul Primului Război Mondial, transpare, pe fondul războiului ruso-ucrainean din zilele noastre, actualitatea ideilor gânditorului român. O actualitate favorizată de permanenta pericolozitate a ideologiilor, mișcărilor și regimurilor de factură fascistă care, în pofida absenței soluțiilor și ca urmare a eșecurilor social-economice repetate din ultimul secol, revin pe scena politică prin exploatarea emoțiilor negative, pulsionilor emoționale individuale și colective favorizate de crizele social-politice majore, deficitul de cunoaștere socială și memorie istorică de care noi, ca indivizi și populații, dăm mereu o penibilă și tristă dovadă. Este adevărat, în timp, o serie de personaje ale totalitarismelor fascist și comunist din secolul al XX-lea au dispărut, dar istoria se repetă acum, în secolul al XXI-lea, cu alte personaje. Mussolini și Hitler, Lenin și Stalin au pierit demult, dar au apărut între timp Putin și Medvedev, Xi Jinping și Kim Jong-un, Ruhollah Khomeini și Ali Khamenei. O serie de alți potențiali dictatori – tentați să destabilizeze raporturile fragile dintre democrațiile occidentale, totalitarismele asiatice și Sudul Global – pot apărea oricând, mai ales în țările și societățile nedemocratice. De altfel, istoria aceasta se repetă mereu, fără ca noi, oamenii, să fi învățat încă lecția disocierii iluziilor amănitoare de cruntele realități.

Dar, împreună cu războiul, sentimentul insecurității politice este generat și întreținut prin naționalismul extrem. „Naționalismul nu este prin esența sa reacționar – scria acum o sută de ani Petre Andrei –, el s-a născut din liberalism și lupta contra absolutismului și de aceea nu poate favoriza o singură clasă. (...) Naționalismul adevărat nu creează privilegii și nu acordă monopolul puterii unei clase sau unui partid (...), el nu exclude deci democrația. Naționalismul fascist este însă antidemocratic”⁶. Mai mult, „fasciștii considerându-se deținătorii nu numai de fapt, ci și de drept ai tuturor drepturilor, au monopolizat credința, patriotismul, morala”⁷. În aceste circumstanțe, fascismul italian a devenit „un naționalism etatist integral” (...) „care ajunge chiar la mesianism și imperialism”⁸. Și astfel, statul național fascist corporatist, antiparlamentar și antidemocratic a intrat în delirul iluziilor visând renașterea Imperiului roman sub înfățișarea „Noii Italii” și a „poporului său ales” și a sfârșit jalnic în circumstanțele înaintării victorioase a trupelor americane, înfrângerii armatei germane, colapsului armatei italiene și a statului-marionetă fascist din nordul Italiei, așa-numita Republică de la Salo.

Dincolo de această trimitere istorică, grav și insecurizant este faptul că „naționalismul etatist integral” ca „formulă de acțiune” bântuie în cadența expansionismului revizionist prin Europa Centrală și de Est a zilelor noastre. Nostalgii iredentiste, revizioniste, imperialiste din direcția Bazinului Panonic și a Marelui Spațiu Geopolitic Rusesc întrețin în populația românească un sentiment de insecuritate națională. Într-o mecanică politică elementară și insecurizantă, reacția

⁶ *Ibidem*, p. 28.

⁷ *Ibidem*, p.18.

⁸ *Ibidem*, p.18 și 25.

naționalismului exacerbat și xenofob nu a întârziat. Emoțiile negative, lozincile instigatoare, mișcările naționaliste, demagogice, populiste și xenofobe s-au multiplicat și în România. Rezumând, mesajul naționalist xenofob din România sună în felul următor: „Noi nu ne vindem țara. *Noi* suntem aici de 2 mii de ani. *Noi* am inventat aproape tot, *noi* avem cea mai frumoasă țară, «cu toate formele de relief». Străinii ne invidiază și ne vor răul, dar *noi* purtăm ie, facem hore în jurul steagului, suntem frați cu codrul și le spunem să plece”⁹. Mai grav, însă, este faptul că mesajul nociv al acestui concentrat propagandistic – un mesaj contrar intereselor majore ale României, membră a Uniunii Europene – are audiență crescută în condițiile în care competența profesională și programele pentru investiții și dezvoltare ale actualei coaliții guvernamentale (PSD, PNL, UDMR) lipsesc cu desăvârșire.

O posibilă explicație a acestei situații atât de grave și de insecurizante ar putea porni de la o întrebare tot atât de gravă: *în ce măsură, noi, românii, mai coagulăm astăzi o națiune?* Într-un eseu care a stârnit vii discuții în mediul românesc, *De ce este România altfel?*, istoricul Lucian Boia lansa, în urmă cu câțiva ani, „o întrebare insolită, totuși justificată: mai sunt românii o națiune?”¹⁰. Și, imediat, autorul continua astfel: „Nu ajunge să vorbești aceeași limbă și să-i brufțuluiești din când în când pe unguri pentru a fi o națiune în sensul organic al cuvântului. România e o țară fragmentată, atomizată și care nu izbuteste să-și identifice profilul. Poate fiindcă nici nu-l are. (...) România e o țară extrem de eclectică, făcută din bucăți de tot felul. În acest eclecticism stă farmecul ei atât cât este. București, «micul Paris» e mai curând, prin dezordinea lui arhitecturală, un anti-Paris. Poate că acesta este «brandul» autentic al României: faptul că nu are nici unul”¹¹. Sever, diagnosticul absenței brandului României este, probabil, excesiv și nedrept, iar întrebarea „mai sunt românii o națiune?” cred că ar trebui receptată, mai degrabă, ca un grav avertisment.

Polemizând, antropologul Vintilă Mihăilescu a schimbat registrul: de la cel al României *altfel*, la cel al României *astfel*¹². Așadar, nu de ce România este *altfel*, ci de ce România este *astfel*?! Pentru că nu este vorba, aici, despre un *altfel* al unei României mitologizate, despre *altfelitatea* unei României speciale, despre un așa-zis „excepționalism românesc”, ci despre cum este România ca atare, despre România *astfel*, așadar, despre *astfelitatea* României ca *realitate* socială, culturală, politică. România nu este „o țară care se încapățânează să fie *altfel*”¹³. Mai grav, România este o țară care se încapățânează să fie *astfel*! Rămânând, așadar, în realitatea faptelor, a României *astfel*, întrebarea „în ce măsură, noi, românii, mai coagulăm astăzi o națiune?” își păstrează întreaga gravitate.

Părăsind, însă, registrul personal și subiectiv al dialogului cu autorii invocați, o radiografie obiectivă a stării actuale a României ne-ar apropia de un răspuns mai precis la întrebarea inițială: „în ce măsură, noi, românii, mai coagulăm astăzi o națiune?”. În condițiile în care, potrivit celor mai recente statistici, aproximativ 9.700.000 de români sunt plecați în afara granițelor, iar 5,6 milioane sunt în diaspora, în care există discrepanțe economice majore între marile regiuni ale țării și discrepanțe de dezvoltare între urban și rural, în condițiile persistenței supărătoare a diferențelor de tratament aplicate de la Centru regiunilor istorice care au format România, în condițiile în care

⁹ Carmen Valică și Dora Vulcan, „Patriotism vs nationalism. Cravata roșie de pionier, lupul dacic și supraviețuirea național-comunismului în România”, în *Europa Liberă România*, 26 iunie 2002, disponibil la <https://romania.europalibera.org/a/patriotism-vs-na%C8%9Bionalism-mituri-national-comuniste/31915436.html>, accesat pe 18 mai 2023.

¹⁰ Lucian Boia, *De ce este România altfel?*, Editura Humanitas, București, 2012, pp. 97-98.

¹¹ *Ibidem*, pp. 98-99.

¹² Vintilă Mihăilescu, *De ce este România astfel? Avatarurile excepționalismului românesc*, Polirom, Iași, 2017.

¹³ Lucian Boia, *op. cit.* p. 121.

nivelul educațional al populației a scăzut dramatic, în care corupția și nepotismul își dau mâna cu incompetența – mai putem vorbi despre existența unei națiuni coerente, educate, capabile de autoorganizare și autoguvernare? În condițiile în care societatea românească se prezintă ca „o societate post-țărănească în căutarea postmodernității” fără să fi ajuns în stadiul asimilării complete a modernității, o societate lipsită de încredere în instituțiile statului, în ea însăși și în parteneriatul social, o societate cu principiile și valorile morale puternic zdruncinate ¹⁴, ne întrebăm în continuare: în ce măsură, noi, românii, mai coagulăm astăzi o națiune? În asemenea circumstanțe, apare a doua întrebare, pe cât de incomodă, pe atât de justificată: dacă națiunea din care facem parte prezintă grave simptome de patologie socială, politică, culturală, *despre ce fel de naționalism mai putem vorbi, astăzi, în România ?*

Naționalismul liberal și modernizator românesc a fost fatalmente viciat în secolul al XX-lea de două mari molime. Mai întâi, aventuroasa și criminala mișcare legionaro-fascistă de extremă dreapta și apoi, după mascarada internaționalismului socialist de inspirație sovietică, național-comunismul izolaționist și xenofob de extrema stângă. Interesant și explicabil este faptul că aceste două orientări ideologice aparent opuse se întâlnesc, ca orice extremism, în politica antisemită și antioccidentală a naționalismului exacerbat. Ceea ce mi se pare mai interesant și, deopotrivă, explicabil este faptul că, în timp, jocurile puterii generează efecte perverse. Am în vedere amnistia politică din anul 1964, o schimbare strategică importantă în politica conducerii comuniste din România după primii 20 de ani de dictatură, teroare și represiune politică, o schimbare cu urmări semnificative în starea de spirit a populației și, poate, chiar în diminuarea sentimentului insecurității politice. Era vorba, în fond, atunci, despre decretarea unei *păci civile* în vederea unui *nou contract social* între partidul unic și societate, *între partea care se pretinde a fi întregul și întregul cu părțile sale componente*. Era, vorba, așadar, despre o încercare de diminuare a insecurității politice și umane pe care majoritatea populației României o suportase în primii 20 de ani de regim comunism sub control sovietic.

Dar care a fost metoda partidului comunist pentru pacificarea societății ? Întregului social și părților sale componente li s-a aplicat, de către partidul unic condus strict ierarhic, o politică suveranistă, național-comunistă susținută, pe de o parte, prin invocarea unei istorii naționale cosmetizată, departe de adevărurile factuale ale existenței chinuite și zbuciumate a populației României și, pe de altă parte, printr-o relativă și superficială distanțare politică de Centrul de comandă al blocului țărilor comuniste de la Moscova. Nici psihologic aprofundată, nici racordată la sistemul economico-financiar internațional, politica dirigist-voluntaristă a industrializării socialiste și a pacificării sociale superficiale s-a dovedit dezastruoasă după 1980, atunci când începea pentru statul român și, mai ales, pentru populație scadența la plata datoriilor externe.

Impactul propagandistic al naționalismului exacerbat și xenofob își arată, în schimb, din plin efectele perverse după prăbușirea regimului comunist din România. Reluate din arsenalul național-comunismului izolaționist ceaușist, dar și din cel vijelios și irațional al legionarismului fascist, o serie de teme și lozinci populist-demagogice, naționalist-xenofobe și antioccidentale sunt difuzate de propaganda postcomunistă cu obstinție și astăzi, pe fondul scăderii dramatice a populației României, al creșterii masive a emigrației, al penuriei de specialiști și de cadre bine pregătite, al retardului economic, tehnologic și cultural. Cei peste 30 de ani de incompetență politică, dezorganizare administrativă și corupție generalizată care au trecut de la prăbușirea regimului comunist din România confirmă, din păcate, apetitul clasei politice pentru consensul

¹⁴ Anca Pantus, „Câteva studii despre cum sunt românii, prezentate de Vintilă Mihăilescu, Adina Vlad și Alina Stepan”, în *IQads*, 19 noiembrie 20212, disponibil la <https://www.iqads.ro/articol/24606/cateva-studii-despre-cum-sunt-romanii-prezentate-de-vintila-mihailescu-adina>, accesat la 20 mai 2023.

superficial și conjunctural alimentat de un naționalism formal, emoțional și festivist, departe de încrederea și solidaritatea socială probate prin fapte, competență profesională și onestitate morală atât de necesare unui program coerent de modernizare și de dezvoltare a țării. Ceea ce mi se pare, însă, de o tristă ironie privind această *primă imagine mentală a sentimentului insecurității politice* este faptul că, iluzia „naționalismului etatist integral” și xenofob generator permanent de războaie absurde și sângeroase persistă, paradoxal, într-o lume care s-a dezvoltat în ultimii 5000 de ani prin multiplicarea schimburilor de mărfuri și de idei și prin diversificarea modelelor culturale pe fondul unei megatendințe globalizante în evoluția spiritului uman. Să fie, oare, războaiele și „naționalismul etatist integral” prețul absurd și sângeros al megatendinței globalizante prezentă în evoluția spiritului uman ?

După ce am văzut, într-o primă imagine mentală, cum pe fondul războiului și „naționalismului etatist integral” apare sentimentul insecurității politice, exercițiul nostru autoreflexiv-terapeutic propune *imaginea mentală a jocului părților și întregului în orizontul puterii drept scenă-cadru pentru manifestările sentimentului de insecuritate politică*.

A doua imagine mentală. Jocul părților și întregului în orizontul puterii: scenă-cadru pentru sentimentul insecurității

Pentru configurarea celei de a doua imagini mentale, plec, în calitate de observator participant, de la observația comună potrivit căreia fiecare dintre noi este *parte* atunci când intră în competiția pentru alocarea resurselor și recunoașterea propriului statut în societatea percepută ca *întreg*. Angajându-ne ca părți în circuitele comercial-economice, comunicarea socială, procesarea informațiilor, jocurile puterii alocatoare de resurse, participăm la ceea ce ar putea fi denumit *jocul părților și întregului în orizontul puterii*. În modelarea acestui joc politic, apelez la cuplul de categorii: *Parte-Întreg*, unde întregul înseamnă *întregul social* (sistemul societal/societatea globală) împreună cu pandantul său politic, *statul*. În funcție de semnificația contextuală, percep întregul social ca *populație* (totalitatea indivizilor), ca *popor* (totalitatea persoanelor), ca *societate* (totalitatea cetățenilor) și ca *stat*, atunci când mă refer la suveranitatea decizională instituționalizată la nivelul întregului social. În ceea ce privește *partea*, aceasta este *individul*, atunci când mă raportează la populație, *persoană* – în raport cu poporul, *cetățean* – în raport cu societatea și statul. Părțile se prezintă sub formă organizată în cazul *grupurilor de presiune, organizațiilor civice, partidelor politice, noilor mișcări sociale* aflate mereu în competiția pentru reprezentativitate și distribuția resurselor întregului social. Numesc permanentă competiție a părților vizând (re)alocarea pozițiilor, funcțiilor, resurselor prin controlarea și influențarea relațiilor de putere într-o lume a confruntării intereselor publice și private, *metabolismul politic al societății*.

Angrenați în metabolismul politic al societății, devenim părtași cu diferite roluri și statusuri la organizarea sistemului instituțional al puterii și, implicit, la configurarea regimurilor politice. Așadar, în calitate de cetățeni participăm prin competiția electorală într-un sistem multipartinic la instituirea și funcționarea regimurilor politice *democratice*. La polul opus, cădem în *anarhie* atunci când, copleșiți de falimentul statului și de dezordinea socială generalizată, (re)devenim indivizi depersonalizați, masificați, stăpâniți de emoții negative și pulsuni emoționale. Între acești poli, pe fondul metabolismului politic al societății, pot fi identificate și alte tipuri de regimuri politice. Astfel, în situații excepționale – reconstrucția infrastructurii și a economiei naționale după un război, un cataclism, o pandemie devastatoare – putem participa la instaurarea unor regimuri politice de *salvare națională* inspirate de un *integralism societal-etatic*. Mult mai frecvente sunt, însă, regimurile politice în care are loc subordonarea întregului social de diferitele sale părți. Este

cazul *dictaturilor* și al *regimurilor autocratice* care pot lua forma *partidocrațiilor*, *autocrațiilor*, *oligarhiilor*, regimuri politice în care dominarea întregului social se produce prin cumpărarea clientelei politice și prin manipularea maselor de votanți de către cadrele de partid, autocrați, respectiv, oligarhi. În sfârșit *totalitarismul*, atunci când au loc masificarea societății și subordonarea întregului social de către o singură parte, partidul-stat, unicul deținător al resurselor, iar noi – transformați din cetățeni liberi și responsabili în indivizi neputincioși înregimentați în detașamentele de muncă, de luptă, de asalt – intonăm imnuri de slavă Conducătorului iubit. Identificate, așadar, din perspectiva mea de observator participant, regimurile politice cunosc o dinamică, uneori imprevizibilă, ca urmare a concurenței dintre părți, dintre părți și întregul social. Aici mai intervine un fenomen interesant: raporturile schimbătoare dintre *puterea de fond*, presiunea difuză și permanentă a întregului social și *puterea nominală*, o anumită putere politică vremelnic aflată la conducerea statului. Democrațiile, anarhiile, uniunile de salvare națională, dictaturile (partidocratice, autocratice, oligarhice), totalitarismele sunt „stațiile-releu” în care „trenul istoriei” oprește, uneori mai mult, alteori mai puțin, în funcție de echilibrul mereu fragil dintre părți și întreg, dintre puterea de fond (permanentă) și puterea nominală (temporară).

Jocul politic al părților angajând cetățenii, grupurile de interese, organizațiile nonguvernamentale, partidele politice este filtrat în regimurile democratice prin echilibrul dinamic al puterilor instituțional-constitutive ale statului de drept și administrației publice. Desigur, în viața politică de zi cu zi, realitățile sociale sunt mult mai complexe și mai contondente decât modelul configurat în imaginea mea mentală. Fără a putea elimina sentimentul insecurității politice, *metabolismul politic al societăților deschise* asigurat prin practici și instituții democratice consolidate și-a dovedit până acum, în mare măsură, capacitatea de a asimila incongruențele politice și de a rezolva contradicțiile sociale în cadrele normalității democratice.

Ce se întâmplă, însă, în condițiile *metabolismului politic al societăților închise*, lipsite de practici și de instituții democratice, sau cu instituții formale și nefuncționale? Buni cunoscători ai mecanismelor psihicului individual și colectiv, manipulatori abili ai limitelor și slăbiciunilor omenești, liderii mișcărilor (neo)totalitare și ai regimurilor dictatoriale sfidează tot mai mult principiile și practica democrației. Atunci când o anumită parte a unei societăți, pretinzându-se exponenta întregii societăți, ajunge să subordoneze prin dictatura totală a partidului unic societatea masificată și indivizii depersonalizați, se instituie *totalitarismul*. Puterea politică înmagazinată în partidul-stat se hipertrofiază invadând toate țesuturile societății, iar statul tot mai centralizat și birocratizat este subordonat controlului politico-polițienesc al partidului unic. Deasupra tuturor, Conducătorul suprem învăluit în cultul personalității sale. Exagerarea paroxistică a rolului conducător al partidului unic și al liderului său, absența alternativelor politice corective, anihilarea societății civile și a dialogului social, atomizarea individului înregimentat în „societatea de masă”, gândirea căzută în captivitatea manipulării ideologice, limbajul schimonosit într-o „limbă de lemn” repetitivă cadențată propagandistic, amenințarea și represiunea sunt toți atâția factori care întrețin patologia metabolismului politic al societăților închise și, implicit, sentimentul insecurității politice.

O întrebare revine, însă, mereu: cum a fost posibil? Cum a fost posibil fenomenul totalitar în Europa secolului al XX-lea? Și, mai ales, cum este posibilă recrudescența neototalitarismului în secolul al XXI-lea? Încercând o explicație din perspectiva metabolismului politic al societăților închise, consider că întregul social poate cădea sub dominația totală a unei părți, chiar în plină contemporaneitate, atunci când în perioadele critice, pe fondul disfuncționalităților sistemului și nemulțumirilor populare, în interiorul acestuia se creează un puternic dezechilibru între părți, dezechilibru ce permite uneia dintre ele – cea mai organizată, intens ideologizată și setoasă de

putere – să le deposedeze de orice patrimoniu și să le subordoneze pe toate celelalte, apropiindu-și, astfel, întregul social. Confruntate cu crize profunde, societățile lipsite de cultura și de practica democrației îndelung exersate devin rapid victimele neputincioase și, uneori, complicele ascensiunii acelei părți mai bine organizate și motivate ideologico-politic care reușește instaurarea dictaturii totalitare prin cucerirea puterii de stat, prin hipertrofierea puterii partidului-stat, prin cultul personalității conducătorului suprem, prin masificarea societății și prin depersonalizarea individului. Incapabil de auto-organizare și auto-conducere, întregul social transformat într-o amorfă societate de masă se abandonează, la rândul său, partidului unic și liderului suprem care monopolizează toate funcțiile statului și energiile părților. Frica și ignoranța, comoditatea și complicitatea noastră ca indivizi preocupați de supraviețuirea în parametrii metabolismului politic al societăților închise face posibilă ascensiunea neototalitarismelor secolului al XXI-lea.

În pofida capacității sale de reprezentare, imaginea globală a jocului părților și întregului în orizontul puterii pare totuși insuficientă, aceasta neajungând până la resorturile psihice, personalizate de funcționare a mediilor politice și, implicit, la căile pentru tratarea sentimentului insecurității politice. Or, pentru tratarea sentimentului insecurității politice ar trebui schimbată perspectiva explorării: *de la imaginea globală a jocului părților și întregului în orizontul puterii la imaginea personalizată focalizată pe explorarea jocurilor puterii și experiențele insecurității.*

A treia imagine mentală.

În căutarea unei terapii: explorarea jocurilor puterii și experiențele insecurității

În conturarea celei de a treia imagini mentale focalizate pe explorarea jocurilor puterii și experiențele insecurității plec, în calitate de observator participant, de la următoarele premise:

- 1) resimțit în forme și grade variate la nivel personal și colectiv, sentimentul insecurității politice este o *trăire de fond* mai mult sau mai puțin intensă care *nu poate fi eradicată, dar poate fi diminuată*;
- 2) explorarea *jocurilor puterii oferă posibilitatea trăirii și diminuării sentimentului de insecuritate politică*;
- 3) *trăirea directă* a sentimentului insecurității politice și *retrăirea acestuia prin transpunerea mentală în starea de insecuritate a altora* deschid căi pentru diminuarea sentimentului insecurității;
- 4) sentimentul insecurității politice este *resimțit în mediile democratice*, dar este *caracteristic mediilor nedemocratice*.

În continuare, voi încerca o anumită sistematizare a jocurilor puterii și acțiunilor politice generatoare de insecuritate fizică și emoțională în mediile democratice, dar și în mediile nedemocratice. Apelând la *memorie și narativul autobiografic* mă voi referi, apoi, la câteva situații de viață în care am încercat diminuarea sentimentului insecurității politice prin retrăirea acestuia cu ajutorul transpunerii mentale în situații și stări de insecuritate prin care au trecut rude, cunoscuți sau anumite personalități. Mă voi referi, însă, și la anumite situații de trăire directă a sentimentului insecurității politice și diminuare a acestuia prin antrenarea rezistenței psihice, educarea intelectului și cultivarea spiritului.

Din perspectiva premiselor enunțate, explorarea jocurilor puterii oferă observatorului participant posibilitatea experiențierii și diminuării sentimentului de insecuritate. În multitudinea și diversitatea lor deconcertantă, jocurile puterii pot fi recunoscute prin anumite trăsături și caracteristici devenind, astfel, accesibile experienței umane. Devenind accesibile, fețele și manifestările puterii generatoare de insecuritate fizică și emoțională oferă observatorului participant posibilitatea experiențierii și tratării sentimentului de insecuritate. O anumită

sistematizare a fețelor și manifestărilor puterii ne-ar putea ajuta. *Ianus bifrons* – zeitatea romană a riturilor de trecere și fenomenelor de tranziție, reprezentată cu o față orientată spre înainte iar cu cealaltă spre înapoi – ne-ar putea servi drept reper într-o asemenea operație.

Jocurile puterii ne dezvăluie, precum *Ianus bifrons*, pe de o parte, o față *emoțională* atunci când, în tensiunea confruntărilor pentru poziții, funcții, resurse, trăim gama variată a stărilor pozitiv-securizante, respectiv, negativ-insecurizante și, pe de altă parte, o față *rațională* atunci când încercăm proiectarea și calcularea strategiilor (re)distribuției pozițiilor, funcțiilor și resurselor în situații variate. Imperativul *securității și supraviețuirii colective* solicită, însă, oricărui calcul politic atenție pentru menținerea echilibrului fragil între interesele grupurilor privilegiate și interesele generale ale societății. Observăm, așadar, în diversitatea jocurilor puterii și a acțiunilor politice prezența unor fizionomii variate. În plan *comportamental*, fața emoțională și fața rațională se combină generând o diversitate de situații și fizionomii politice, iar în planul *intereselor*, interesele grupurilor privilegiate se combină conjunctural – din rațiuni securitare vizând menținerea metabolismului politic al societății în parametri normali – cu interesele generale ale societății. Opuse dar complementare totodată, fața emoțională și fața rațională se combină într-un permanent *joc emoțional-rațional al fizionomiilor puterii și acțiunii politice*. În același timp, confruntarea intereselor grupurilor privilegiate cu interesele generale ale societății conferă vieții politice *fizionomia ambiguă a combinațiilor de interese între sfera privată și sfera publică*.

Dublul joc al fizionomiilor emoțional-rațional, pe de o parte, public-privat, pe de altă parte, se regăsește în acțiunile politice la nivelul relațiilor *primare* vizând cucerirea și exercitarea puterii. Astfel, ca observator participant, percep fizionomia relațiilor politice primare – aliat vs inamic, putere vs opoziție, dreapta vs stânga – în jocurile politicienilor, grupurilor de interese, partidelor care schimbă relativ des, din motive emoționale și din calcule conjuncturale, rolul de aliat cu acela de inamic, rolul puterii cu acela al opoziției, interesul public cu interesele private și de grup, politica investițională cu politica (re)distributivă. Coalizarea tactico-strategică contra inamicului politic, organizarea puterii contra opoziției, prioritizarea intereselor private în raport cu cele publice sau invers, primatul politicii investiționale sau al celei (re)distributive sunt tot atâtea fizionomii ale jocurilor puterii și acțiunilor politice, mereu, în căutarea *concilierii ireconciliabilelor*. Mai mult, acest joc al fizionomiilor politice se regăsește în viața oricărei societăți și la nivelul *relațiilor secundare* (derivate) vizând proiectarea și gestionarea politicilor publice, sectoriale în plan economico-financiar, militar, sanitar, educațional, cultural, privind forța de muncă și asistența socială etc. La rândul său, natura duală și contradictorie a fizionomiilor acțiunilor politice se reflectă într-o formă multiplicată și diversificată în dinamica *clivajelor sociale structurale*: capital-muncă, angajatori-angajați, urban-rural, central-local cărora li se adaugă o serie de alte clivaje structurale de natură etnică, națională, confesională, religioasă, generațională, de gen. Aceasta ar fi, în linii mari, o *schită a fizionomiilor politice generatoare de insecuritate fizică și emoțională* într-un mediu de normalitate democratică.

Dar, cum își fac simțită prezența jocurile puterii și fizionomiile acțiunilor politice în mediile nedemocratice? Bune cunoscătoare ale mecanismelor psihicului individual și colectiv, manipulative abile ale limitelor și slăbiciunilor omenești, mișcările neototalitare și regimurile dictatoriale sfidează tot mai mult principiile și practica democrației. Atunci când afirm cu neplăcere și îngrijorare acest lucru, mă refer la următorul fapt: combinația de teroare și propagandă țesută în jurul puterii absolute/totale mizează pe reflexele naturale de apărare și de supraviețuire prin supunere și prin ascultare și pe receptivitatea emoțional-afectivă a individului și a colectivității, în timp ce teoria și practica democrației moderne – un produs al culturii și civilizației euro-americane din ultimele secole – se adresează capacității de alegere rațională și spiritului de

discernământ al cetățeanului și al colectivității educate, capabile de (auto)organizare și de (auto)conducere. Așadar, *Natura versus Cultura!* Iar autocrațiile, oligarhiile, partidocrațiile, dictaturile totalitare au știut, instinctiv, că natura stă la baza culturii și că ele pot plăti oricât în natură deoarece dispun, prin teroare și propagandă, de forța de muncă/de luptă a maselor. Dispunând în mod absolut de tezaurul forței de muncă/de luptă a mulțimii indivizilor, regimurile totalitare au ales calea mai simplă și mai ieftină. Ele au știut că este prea greu și prea costisitor să elaboreze politici economice și sociale, să înființeze servicii publice și să explice unor populații sărace și puțin educate principiile statului de drept și ale democrației reprezentative sau mecanismele autoreglante ale pieței libere. Drept consecință, regimurile totalitare au pretins printr-un sofism cinic, că ele sunt singurele îndreptățite să dispună total de întregul social și părțile acestuia.

Rezumând, realitatea social-politică este, prin natura sa duală, permanent tensionată de contrarii structurale generatoare de insecuritate politică. Într-un asemenea *datum* existențial, menirea fondatoare a relațiilor de putere de-a lungul istoriei a fost și a rămas aceea de a *menține dinamica modelelor comportamentale și a clivajelor sociale în folosul grupurilor privilegiate, dar în limitele securității colective*. Însă, atunci când relațiile de putere degenerază într-un joc politic cu sumă nulă vizând maximizarea câștigurilor unui singur grup de interese în detrimentul celorlalte și al societății în întregul ei, se produce perturbarea modelelor comportamentale, clivajelor sociale și a întregului metabolism politic al societății. O societate în care o anumită parte își impune putere asupra întregului social punând în pericol securitatea colectivă devine terenul propice declanșării crizelor de securitate și, implicit, creșterii sentimentului de insecuritate personală și colectivă.

Resimțind creșterea sentimentului de insecuritate în societate într-o situație dată, fiecare dintre noi are, prin trăire directă și/sau prin transpunere mentală în starea de insecuritate trăită de alții, posibilitatea de a retrăi personal respectivele stări experiențiale. Printr-un astfel de *exercițiu comprehensiv de transpunere în situație* am putea retrăi, de pildă, atmosfera politică tensionată și sentimentul insecurității politice resimțit și ca insecuritate umană de savantul Petre Andrei și de cei patru fii ai săi atunci când, în scrisoarea de adio, îi povățuia să nu facă politică și să nu cadă în pasiunea jocurilor pentru putere. Personal, am retrăit o astfel de stare puternic emoțională de transpunere în situație atunci când, la începutul anilor 1970, într-o sală de lectură a Bibliotecii Centrale Universitare din Iași, l-am întâlnit pe Petru P. Andrei, unul dintre cei patru fii ai savantului. Profesor la Facultatea de Drept, Petru P. Andrei mi-a făcut onoarea, atunci și ulterior, de a-mi vorbi despre o serie de evenimente dramatice trăite în teribila perioadă de crime și de schimbări politice dintre anii 1938-1940. Filtrate prin glasul molcom în dulcele grai moldovenesc atât de specific lui Petru P. Andrei, îmi revin și acum în minte scenele violente și absurde pe care le-a trăit familia omului politic democrat Petre Andrei, confrutată cu hazardul vieții și cu fața hidoasă a jocurilor puterii.

Să ne imaginăm acum, printr-un exercițiu comprehensiv de transpunere în situație, creșterea sentimentului de insecuritate politică în societatea românească a acelor ani ai intensificării activității criminale a organizației legionaro-fasciste „Garda de Fier”, ai dictaturii regale a lui Carol al II-lea și, totodată, ultimii din viața savantului Petre Andrei. Pentru acest exercițiu reflexiv-terapeutic de transpunere în atmosfera dramatică a ascensiunii legionaro-fascismului în România și a creșterii sentimentului de insecuritate, voi apela la narațiunile părinților mei, studenți în acea perioadă. Despre violența mișcării legionare și sfârșitul tragic și nedrept al savantului Petre Andrei am aflat prima dată de la tatăl meu, student la Facultatea de Medicină din Iași în acei ani. Cu mult timp înainte de a deveni eu însumi student la Filosofie în Iași, tatăl meu mi-a vorbit despre atmosfera specială a Iașului universitar al acelor vremuri și despre

periculozitatea mișcării legionare. Tragedia profesorului Petre Andrei și a familiei sale l-au marcat profund pe tatăl meu care mi-a transmis, încă din anii liceului, odată cu sentimentul de insecuritate generat de iraționalitatea și de violența politică, compasiunea pentru familia mult încercată a savantului democrat. Am înțeles încă de atunci că, acaparate de forțele extremiste ale dictaturii totalitare, relațiile de putere se transformă în jocuri cu sumă nulă, jocuri politice în care învingătorul ia tot, iar învinsul pierde tot. În România interbelică, impactul jocului politic cu sumă nulă practicat de forțele extremiste, fascist-legionare, a fost rapid și catastrofal. Pe fondul radicalizării politice a modelelor culturale, al iradierii acestora în anumite categorii ale populației și al adâncirii dramatice a clivajelor sociale, toți actorii sociali și politici nu au avut decât de pierdut. În acest context politic, este declanșat valul asasinatelor politice legionare. Despre dublul asasinat în fatidica zi de 27 noiembrie a anului 1940, căruia i-au căzut victime Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, am aflat, încă din copilărie, de la mama mea. Îmi amintesc și acum emoția mamei mele atunci când îmi povestea cum, cu câteva zile înainte de participarea la funeralii, îi audiase în calitate de studentă în Aula Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București. Aceasta era atmosfera politică dramatică în care, doar cu aproape două luni mai înainte de asasinarea lui Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, în circumstanțele exacerbării violențelor politice, căderii morale și deteriorării comportamentelor, resimțind tot mai acut creșterea insecurității politice și personale, omul politic democrat Petre Andrei își grăbea propriul sfârșit de pe scena universitară și politică românească.

Păstrând proporțiile, mă voi referi în continuare la câteva momente și situații în care am trăit direct o seamă de neliniști și îngrijorări, temeri și frici pe care aveam să le reunesc mai târziu sub denumirea savantă de „sentimentul insecurității politice”. Primele amintiri le păstrez de la începutul anilor 1950, anii consolidării regimului comunist în România sub ocupație politico-militară sovietică. Când scriu „ocupația politico-militară sovietică” nu mă refer la ceva abstract împachetat într-o expresie atât de tehnică și pretențioasă. Dimpotrivă, pentru mine, ocupația militară sovietică însemna, atunci, casa impozantă din colțul străzii copilăriei ocupată de familia ofițerului sovietic. Trecând în fiecare zi, în drumul spre școală, prin dreptul casei păzite la poartă de un milițian, ocupația militară sovietică devenea pentru mine un ritual întreținut prin temerea și disciplina insuflată cu multă îngrijorare de părinții mei. De abia spre sfârșitul anilor 1950, după plecarea familiei ofițerului sovietic din casa impozantă de pe strada copilăriei și după retragerea armatei sovietice de ocupație, părinții mei au început să-mi prezinte, cu grijă, adevărata față a lucrurilor.

Un alt episod în care am resimțit „sentimentul de insecuritate politică” a avut loc după câțiva ani, în timpul gimnaziului. Am perceput, din plin, șocul insecurității fizice atunci când, în mijlocul orei de limba română, a pătruns în clasă directorul școlii însoțit de câțiva civili și milițieni. Percheziționați, scoși din clasă, controlați în ghiozdane, eram împreună cu profesoara noastră năuciiți și speriați. După câteva zile, în careul școlii o persoană necunoscută ne-a anunțat de la megafon pe un ton sever și amenințător că în clasa noastră s-au descoperit manifeste contra politicii partidului și regimului comunist. Trei colegi au fost implicați și eliminați din școală, iar părinții lor au fost convocați la Securitate pentru prelucre și intimidare. Am simțit atunci, direct, primele semne ale terorii politice asupra unor copii și a familiilor acestora. Cum nu posedam arta dedublării și prefăcătoriei, am simțit, instinctiv, că pentru a supraviețui trebuie să mă închid în mine, să nu vorbesc în fața colegilor și profesorilor despre politică sau să îmi exprim anumite preferințe pe care la acea vârstă le simțeam, în primul rând, emoțional.

Dar, „botezul focului” în privința contracarării fricii și sentimentului insecurității politice prin antrenarea capacității de rezistență psihică și morală l-am trăit în august 1964, ca efect al

amnistiei politice decretată după 20 de ani de dictatură de Consiliul de Stat al Republicii Populare Române. Atunci am avut ocazia să călătoresc cu numeroși deținuți politici pe Dunăre spre Galați și apoi cu trenul prin podișul Moldovei în drum spre Iași. Erau țărani, tineri și bătrâni, eliberați din lagărul de muncă forțată și exterminare de la Periprava, din Delta Dunării, care se întorceau acum la casele lor, neștiind cine și ce îi mai așteaptă pe acolo. Vorbeau în șoaptă și cu multă grijă, dar eu îi ascultam cu nesaț. Fuseseră arestați și condamnați la muncă silnică pe ani mulți și grei pentru că se opuseseră colectivizării forțate a agriculturii, mai precis, pentru că îndrăzniseră să-și apere pământul, animale și uneltele de muncă din micile lor gospodării. Atunci am văzut cu ochii mei că sentimentul insecurității politice, dar și cel al insecurității umane, pot fi înfruntate de o colectivitate demnă și curajoasă.

Un alt moment memorabil pe calea tratării sentimentului insecurității politice s-a petrecut în toamna anului 1978. Atunci când, la începutul pontificatului Său, Papa Ioan Paul al II-lea rostea îndemnul „Nu vă fie teamă!”. Sanctitatea Sa relua cuvintele pe care Iisus Hristos le-a adresat de multe ori oamenilor. De ce, oare, la începutul drumului Său ca urmaș al Sfântului Petru în cetatea Vaticanului, acest nou papă cu o experiență pastorală bogată și curajoasă din Polonia natală a resimțit nevoia rostirii istoricului îndemn? Îndemnul Suveranului Pontif venit din Polonia comunistă avea în vedere, cred, pe lângă fondul teologic și de credință, securitatea umană sub aspectul normelor, procedurilor și instituțiilor laice. Într-un anumit sens, era un îndemn adresat tuturor oamenilor de pe planetă de a învinge teama și sentimentul insecurității politice. Era vizată, așadar, securitatea umană la nivel național și internațional, regional și global, securitatea de care au nevoie bărbații, femeile și copiii din lumea întreagă, o lume confruntată din ce în ce mai mult cu transformări rapide și provocări de ordin ideologico-politic. „Nu vă fie teamă!”, îndemnul rostit de Papa Ioan Paul al II-lea în ziua întronizării sale – o frumoasă zi de duminică, 22 octombrie 1978 –, a marcat nașterea unei speranțe al cărui prag urma să-l trecem, noi, cei trăitori în Europa de dincoace de Cortina de fier, doar după prăbușirea dictaturii comuniste¹⁵.

Astfel, simțindu-i de aproape pe țărani români care au înfruntat represiunea din închisorile comuniste, urmărindu-l cu atenție pe acel papă polonez plin de curaj și dârzenie în lupta pentru eliberarea de dictatura comunistă, am început să mă bizui și eu pe propria-mi putere de autocontrol și contracarare a sentimentului de insecuritate politică. Un drum al ascuțirii minții, al filtrării emoțiilor și educării voinței, un drum greu și sinuos, cu urcușuri și coborâșuri pe care sunt departe de a spune că l-am parcurs până la capăt.

Epilog pentru un „spectator angajat”

Într-un climat politic mai destins, logica discursivă a acestui eseu dedicat memoriei savantului democrat Petre Andrei, victima legionarismului fascist din România interbelică, m-ar fi condus, probabil, spre un epilog pe cât posibil interesant și încurajator. Incertitudinile situației internaționale, fragilitatea democrației în România postcomunistă, incompetența și corupția în instituțiile statului, presiunea populist-demagogică a mișcărilor nedemocratice alimentează, însă, sentimentul insecurității politice transpunându-mă, în vremurile de urgie pe care le trăim acum, în orizontul unui scenariu cu final deschis. În fond, fiecare dintre noi alege: *democrație* sau *dictatură*, altfel spus, societatea deschisă a cetățenilor liberi și responsabili sau naționalismul exacerb și xenofob al acelor care își închipuie că sunt liberi și responsabili.

Bibliografie

¹⁵ Iosif Bișoc (coord.), *Un buchet de laude pentru papa Ioan Paul al II-lea*, Centrul de Cercetare Ecumenică și de Dialog Interreligios „Pax et Unitas” & Nunțiatura Apostolică din România, Editura Serafica, Roman, 2006.

ANDREI, Petre, *Fascismul*, Editura Neuron, Focșani, 1995.

BIȘOC, Iosif (coord.), *Un buchet de laude pentru papa Ioan Paul al II-lea*, Centrul de Cercetare Ecumenică și de Dialog Interreligios „Pax et Unitas” & Nunțiatuura Apostolică din România, Editura Serafica, Roman, 2006.

BOIA, Lucian, *De ce este România altfel?*, Editura Humanitas, București, 2012.

CARPINSCHI, Anton, *Contemporary Political Doctrines. A Typological Synthesis*, „Al. I. Cuza” University Press, Iași, 1991.

CARPINSCHI, Anton, *Democrație și totalitarism sau Partea și Întregul în jocurile Puterii* în Ioana Drăgulin (coord.), *Democrație și totalitarism în Europa secolului XX*, Editura Muzeul Național Cotroceni, București, 2022.

CARPINSCHI, Anton, *Doctrine politice contemporane. Tipologii, dinamică, perspective*, Editura Moldova, Iași, 1992.

DRĂGULIN, Sabin & Angelo Chielli (a cura di), *Sguardi dall'Est. Petre Andrei e il Fascismo (Priviri dinspre est. Petre Andrei și Fascismul)*, Traduzione dal romeno di Ioana Cristea Drăgulin, Pensa MultiMedia Editore, Lecce, 2022.

MIHĂILESCU, Vintilă, *De ce este România astfel? Avatarurile excepționalismului românesc*, Polirom, Iași, 2017.

PANTUS, Anca, „Câteva studii despre cum sunt românii, prezentate de Vintilă Mihăilescu, Adina Vlad și Alina Stepan”, în *IQads*, 19 noiembrie 20212.

VALICĂ, Carmen & Dora Vulcan, „Patriotism vs nationalism. Cravata roșie de pionier, lupul dacic și supraviețuirea național-comunismului în România”, în *Europa Liberă România*, 26 iunie 2002.

***, „6 din 7 persoane sunt afectate de insecuritate, potrivit unui raport global PNUD”, în *Ziarul de gardă*, 9 februarie 2022.